

IZMJENE RIMSKOG MARTIROLOGIJA*

I. RIMSKI MARTIROLOGIJ

Od IX. st. martirologij se smatra liturgijskom knjigom koja, sadržajno i po svojoj uporabi, zauzima posebno mjesto. Do 14. siječnja 1584. bio je privatna zbirka. Tada je Grgur XIII. proglasio rimski martirologij i odredio da se isključivo on upotrebljava u svim Crkvama bez ikakvih dodataka, izmjena ili ispuštanja. Grgur je ipak odobrio navješćivanje svetaca koji nisu bili sadržani u rimskom martirologiju u crkvama u kojima su se oni štovali, uz uvjet da ih se smjesti izvan martirologija sa sličnim pohvalama.

Ispravci Benedikta XIV.

Papa Benedikt XIV. je apostolskim pismom 1. srpnja 1748., ustanovivši da rimski martirologij sadrži mnoge nedostatke, predložio neke ispravke. Isključio je Klementa Alaksandrijskog i Sulpicija Severa, životopisca sv. Martina. Nakon duge rasprave nadodao je papu Siricija (26. studenog) i, uz kratka objašnjenja, tridesetak imena, od kojih su neka novija a najviše ih iz kasnoga srednjeg vijeka. Benedikt XIV. zahtijevao je da se u pohvalama kanoniziranih svetaca riječ *beatus* [blažen] zamijeni riječju *sanctus* [svet], ali je sam uvrstio u martirologij više blaženih čije je štovanje bilo potvrđeno, dajući im naslov *beatus*, npr. papu Grgura X. i Benedikta XI., Ivana de Prado, Nikolu Albergata i Zitu de Lucques.

Prvo poslijetipsko izdanje

Tipsko izdanje iz 1913. sadržavalo je nekoliko neznatnih preinaka uvjetovanih opsluživanjem rubrika, i bili su mu nadodani sveci kanonizirani poslije 1748.

Prvo poslijetipsko izdanje, datirano 1922. ali koje se pojavilo 1924., bilo je potpuno nova knjiga. Između njega i tipskog izdanja iz 1913. ima bezbroj razlika više nego što ih je bilo između bilo kojega tipskog i samoga prvog izdanja Grgura XIII.

Dom Henri Quentin to je ustvrdio u svom članku *La correction du martyrologe romain* što je objavljen u *Analecta bollandiana* (sv. 42, 1924, str. 389-406). U mjesecu siječnju ima 149 kratkih životopisa koji su na neki način izmijenjeni a veljača sadrži 142. Za ostale mjesece nisam vršio statistiku, ali omjer je sigurno isti, tako da je dodirnuto najmanje 1500 do 1800 životopisa u godini. Treba

* JACQUES DUBOIS, *Introduction a la revision du martyrologe romain*, *Notitiae*, 21 (1985) n. 223, 90-100.

istaći da je isti životopis pretrpio različite izmjene. One se svode na četiri glavne točke: datum, mjesto životopisa u dotičnom danu, iznesene povijesne činjenice i konačno gramatički ili književni oblik teksta. . .

Onaj koji pregleda novo izdanje Rimskog martirologija iz 1922. mora priznati da je utisak mučan. Mučan je zbog brojnosti i naravi provedenih izmjena, mučan zbog grubih pogrešaka koje su ostale i zbog toga što nije uzet u obzir napredak hagiografske znanosti kao da napretka nije ni bilo — a on je bio, međutim, znatan i u mnogim slučajevima zajamčen.

Na mjestima gdje je trebalo unijeti ispravke najčešće nije ispravljeno ništa a bezbroj puta je popravljano i izmjenjivano tamo gdje je bilo bolje ostaviti onako kako je stajalo. Ne kažem da knjiga ne sadrži ništa dobro; to bi bilo nepravедno i uostalom nemoguće ustvrditi, budući da je izvršeno dosta ispravaka; ali, sve u svemu, sve su te izmjene *magni passus extra viam*. . .

Dom Quentin zaključuje iznoseći „poneku misao o raspoloženju duha s kojim izgleda naravno da treba biti obuzet hagiograf koji se dao na ispravljavanje martirologija: oštra kritika, ali u isto vrijeme poštivanje tradicije, skrb da se upozna povijest životopisâ koje treba preraditi, istraživanje njihovih izvora, poštivanje njihova izraza ako su nam oni predani iz starine: cilj je da se poštivanja vrijedni tekst martirologija dovede u stanje da može podnijeti zdravu kritiku, sačuvavši u isto vrijeme tradicionalnu fizionomiju”.

Novi martirologij

U kojoj je mjeri dom Quentin držao mogućim dobiti tradicionalni martirologij povijesno kritički i pristupačan kršćanskom puku?

U njegovo se vrijeme nije pomišljalo na liturgijsku obnovu koja je uslijedila nakon II. vat. sabora. On je imao razlog kad je pisao „da u povijesti liturgijskih knjiga neće biti slučaja sličnog slučaju martirologija”. Ali 1924. on je jedva mogao naslutiti rješenje da se poboljša tisućljeće stara knjiga koja se ne može zadovoljiti kritičkim izdanjem.

Dom Quentin se nije usudio predložiti novu redakciju martirologija o kojoj je on, međutim, imao jasne predodžbe:

„Ne trebamo istraživati koliko novih imena treba unijeti u popravljeno izdanje martirologija: ima ih, doista, mnogo koji bi zaslužili da u njem dobiju mjesto i koji su iz njega isključeni samo jer je, barem do XVI. stoljeća, susljedni porast djela bio prepušten slučaju”.

Ako se ta imena ne odnose na kritičko izdanje rimskog martirologija ili njegovih predložaka, ona dokraja zanimaju kršćanski narod. Mnogo, dakle, znači popuniti rimski martirologij: Benedikt XIV. je to shvatio.

Priprema novog martirologija uključuje dva vida: brisanje povijesnih pogrešaka, beskorisnih ili banalnih vijesti, osoba za koje vlada manje zanimanje, čiji je kult slabije zasvjedočen; zatim unošenje sigurnih i izvornih vijesti, kao i svetaca i blaženika s privlačnim osobinama koji predstavljaju svoje razdoblje i svoju sredinu.

II. POVIJEST MARTIROLOGIJA

Takav plan povlači za sobom nužno veoma važna preinačivanja. Da bi se izbjegao grubi rez u tradiciji, treba slijediti savjet koji je odlučno zastupao Dom Quentin: „Ako postoji spoznaja koja se nameće prije svih drugih onome koji želi staviti ruku na ispravljanje martirologija, to je zacijelo spoznaja povijesti njegova teksta. Ta povijest baca takvo svjetlo na brojna pitanja da u isto vrijeme pruža rješenja.”

Povijest martirologija, koja je dugo vremena bila nejasna, vanredno vješto je razjasnio Dom Henri Quentin: *Les martyrologes historiques du moyen âge, étude sur la formation du martyrologe romain* (Povijesni martirologiji srednjeg vijeka, rasprava o nastanku rimskog martirologija), Paris 1908. Njegovi su nastavljači pridonijeli neka razjašnjenja a da nisu poljuljali nijedan njegov zaključak.

Od IV. stoljeća poneke Crkve posjeduju kalendare svojih mučenika. U V. stoljeću su sastavljeni prvi martirologiji koji skupljaju mučenike i svece iz više Crkava iz različitih krajeva.

Jeronimov martirologij

Prvi je latinski martirologij sastavljen u drugoj polovici V. stoljeća u sjevernoj Italiji. Postavljen je pod autoritet sv. Jeronima, poznat je pod imenom „Jeronimov martirologij”. Razlikuje se od kalendara jer smješta svece. Oznaka mjesta tvori osnovnu razliku između martirologijâ koji je sadrže i kalendarâ koji je nemaju. U Jeronimovu su martirologiju često označeni samo ime mjesta i osobe. Ponekad kratko tumačenje upućuje na opise mučenja mučenika ili na prethodne martirologije koji su se izgubili. Rukopis Jeronimova martirologija toliko je zamršen da su mnogi odlomci u tekstu potpuno nerazumljivi.

Povijesni martirologiji

Beda (+ 735.) je prvi sustavno prikazao svece kratkom pohvalom. Budući da takvi martirologiji sadrže „povijest” za svakog sveca, dobili su ime „povijesni martirologiji”, što nije nipošto sud o vrijednosti njezina sadržaja.

Premda je on nadodao životopisima kratke napomene, slične onima u Jeronimovu martirologiju, Beda je ostavio praznih dana u svom martirologiju. Po-

četkom IX. stoljeća u Lionu, neki anonim, a zatim đakon Florus (Cvjetko) stavili su se na posao da ga popune. Adon, koji je boravio u Lionu prije nego je postao nadbiskup u Vienni, sastavio je, oko 855., prvi povijesni martirologij bez praznih dana.

U tom je razdoblju martirologij uvršten u liturgijsku službu i čitan je javno za vrijeme prvog časa. Natuknice Jeronimova martirologija bile su prekratke i presuhe; Beda i njegovi prvi nastavljači ostavili su praznih dana; Adon je uvrstio preopširne životopise, čak duže od čitanja na oficiju. Od 859. Uzuard, monah iz Saint-Germain-des-Prés u Parizu ponovno se prihvatio i sazeo je svoje prethodnike zadovoljavajući se s pohvalom od jedne same rečenice koja nije prelazila nekoliko redaka. Njegov se martirologij s vremenom nametnuo i Baronije ga je postavio za temelj rimskom martirologiju Grgura XIII. koji je objelodanjen 1584.

III. POVIJESNA VRIJEDNOST MARTIROLOGIJA

Izlaganje martirologijâ nipošto ne određuje povijesnu vrijednost njihova sadržaja. Sastavljači su upotrebljavali podatke koji su im bili na raspolaganju. Oni su izradili životopise koji imaju samo vrijednost izvora i još manju kad je upotrebljavanje izvora bilo nespretno, netočno ili namjerno iskrivljeno.

Životopisi su dragocjeni i nenadomjestivi kad predočuju izvorna svjedočanstva koja su se izgubila i prenose vijesti o životu Crkve. Oni samo doprinose širem rasprostiranju književnih tekstova koje oni sažimlju, kao npr. opise mučenja ili povjesničare Crkve kao što su Euzebije Cezarejski ili Grgur Veliki. Nemaju nikakve vrijednosti kad tumače pogrešna čitanja, zastupaju opasna poistovjećenja ili samovoljna tumačenja. Moraju biti nemilosrdno odbačeni kad hotimice izobličavaju obavijesti, izmišljaju pojedinosti, izvrću obljetnice ili kronologiju.

Mučenici prvih stoljeća s rano zajamčenim štovanjem

Slavljenje obljetnica mučenikâ započelo je na Istoku u II. a na Zapadu u III. stoljeću. Kad su u IV. stoljeću sastavljeni kalendari, uspomene na progonstva već su izbljedile. Papa Damaz morao se često zadovoljiti neodređenim izvorima da bi oživio uspomenu na mučenike.

Mučenicima, čija se godišnjica slavila na njihovu grobu, dodavala su se ime na prenošena tradicijom, iako im je ukop i kronologija bila nejasno zasvjedočena. One koji su umrli za vrijeme prvog progonstva označavalo se *de antiquis*.

Rukopisi Jeronimova martirologija nagomilali su se poteškoćama koje je teško razjasniti. Trebalo bi ispustiti imena neznana o kojima se ne zna ništa i koja mogu biti samo pogreške prepisivača. Sastavljači srednjeg vijeka, izuzevši Adona, s njima su obilovali, što nije oznaka štovanja ili povijesti. Ali bi trebalo

sačuvati u njihovoj izvornoj kratkoći, u nedostatku drugih sigurnih podataka, spomene koji podsjećaju na istinske mučenike prvih stoljeća. Martirologij se treba osnivati na mučenicima prvih progonstava.

Sveci ranoga srednjeg vijeka

Svi rukopisi Jeronimovog martirologija potječu od rukopisa prerađenoga i dopunjenog u Auxerru na kraju VI. stoljeća. To je stoljeće bilo u Galiji razdoblje širenja štovanja svetaca, posebno priznavalaca. U Jeronimov martirologij ti su sveci uvršteni prema podacima koje su auxerrski sastavljači skupili igrom slučaja. Ti su podaci dragocjeni za povjesničare i mnoge će od njih trebati sačuvati takve kakvi su.

Izvjese su osobe ipak malo bile štovane izvan njihova grada, npr. većina od sedamnaest auxerrskih biskupa koji su stolovali prije VII. stoljeća. Nije ih nužno sve naviještati u rimskom martirologiju.

Korist od kratkih spomena mjesnih svetaca sadržanih u povijesnim martirologijima isto je toliko velika. Njihovo zadržavanje mora biti osigurano u istim uvjetima.

Doprinos literarnih tekstova

Doprinos literarnih tekstova Jeronimovu martirologiju izgleda da je bio razmjerno umjeren. Teško ga je procijeniti kad se radi o spomenima koji su svedeni na ime osobe ili mjesta, lako ga je otkriti kad su literarni navodi dugi i bliski izvorniku.

Duge pohvale povijesnih martirologija, koje tvore materijalno njihov najveći dio, imaju za povijest štovanja svetaca samo malu korist, jer su, izuzev rijetkih izuzetaka, sažeci tekstova sadržanih u Opisima mučeništva i Povijestima. One dopuštaju da se ispita sastavljačevo poznavanje i njegova sklonost opisivanju mučeništva i čudesnim zbivanjima. Označivanje mjesta i spomendana može potjecati iz opisa mučeništva ili iz Jeronimova martirologija. Samo su stvarne pojediniosti ili nadodaci koji se odnose na svece koji se u novije vrijeme štuju u pojedinim Crkvama istinita svjedočanstva štovanja.

Pohvale svetaca sastavljene prema literarnim tekstovima obvezuju samo koliko je odgovornost njihovih autora. Rijetko su, nažalost, u njima okupljene izvorne misli i rijetko su sretno izražene da bi se nametnule.

Sveci iz Staroga i Novog zavjeta

Moglo bi se začuditi da se u martirologiju ne nalazi velikih ličnosti Staroga i Novog zavjeta. Stari su sastavljači dobro to shvatili, ali kako su te ličnosti umrle

m̄nogo ranije nego se stvorio običaj slaviti mučenike, njihove su obljetnice bile nepoznate.

Izabrani datumi ovise o različitim okolnostima ili o nerazlikovanju imenja-ka. Oni su čak označeni potpuno svojevóljno posebno zbog želje da se popune prazni dani. Ipak nikome ne pada na pamet da izmijeni datume koji su postali tradicionalni, pa ni onda kad oni ne mogu biti obljetnice smrti, kao npr. u slučaju prvomučenika Stjepana.

Povijesne pogreške

Povijesne su pogreške veoma česte u rimskom martirologiju. Neke su nastale zbog slabih izvora, druge zbog loših prijepisa, neke su posljedica presmionih pretpostavki, ima ih dosta koje su samovoljno izmišljotine ili krivotvorenja. Većinu su tih pogrešaka razni sastavljači ponavljali. Čitane su i prečitavane u raznim zajednicama a da se nitko nije na njih obazirao niti su poticale nikakvu pobožnost. Njihovo iščezavanje neće nitko primijetiti osim rijetkih stručnjaka. A i to samo u rijetkim slučajevima.

Dom Quentin je pravilno zapazio da su „legende zauzele takvo mjesto u uspomenama na svece i u umjetničkoj i književnoj tradiciji koje se oko njih stvarale da bi ih danas bilo veoma teško izbaciti iz vida. Izgleda da bi bilo najbolje, u takvim slučajevima, istaći legendarni značaj životopisnih pojedinosti nekim prilagođenim oblicima”. Treba, dakle, izbjegavati prekomjerno širenje legenda ili prividnost povijesne istinitosti.

U rimskom martirologiju ima malo osoba čija je opstojnost nesigurna i koje bi svakako trebalo odbaciti, ali ima mnogo nezgrapnih ili pogrešnih pohvala koje treba poboljšati, a da se ne uništi njihov doprinos i da se ne zamjenjuju učeninim pretpostavkama, koje tvore samo razdoblje u dugotrajnom i mukotrpnom istraživanju. Ako k tome ima podataka čija pravovjernost izgleda sumnjiva, izostavljanje povijesnih pogrešaka odbacit će ih iz korijena.

Sveci i blaženici srednjeg vijeka

Poslije X. st. nema više mnogo martirologija koji bi služili kao uzorci, ali od XII. st. martirologij se posvuda čita preko prvoga liturgijskog časa.

U svim se Crkvama martirologijima, koji su prepisivani za vlastitu uporabu, nadodaju vlastiti mjesni sveci. Oni su malobrojni i često među njima ima sveta-
ca od kojih se posjeduju moći, ali čiji je život potpuno nepoznat. Gotovo svi su oni živjeli dugo vremena prije toga, jer obično, po nekom shvaćanju koje se zadržalo u nekim kršćanskim Crkvama, nije se onovremene sluge Božje usuđivalo

izjednačiti nekadašnjim davnim svecima. Zloporabno davanje naslova *svet* žrtvama nasilja koje nisu bile uzrokovane obranom vjere ili morala navelo je papu da od kraja X. stoljeća pridrži za se kanonizaciju.

Kanonizacija koju je papa obavljao nije obično uključivala ni uvrštavanje u rimski kalendar ni upisivanje u martirologije posebnih Crkava. Srednjovjekovni sveci nisu bili glasoviti kao sveci upisani u martirologije-uzorke IX. stoljeća. Rijetki su štovani poput starih svetaca; neki su bili čašćeni samo liturgijski i privlačili su vjernike na svoj grob.

Razdoblje je sastavljanja martirologija bilo dovršeno, ali Crkve i naročito religiozni redovi bilježili su u svoje kronike, ljetopise ili različite zbirke imena i podvige svojih članova. Nekima su pisali životopise. Kad su se sastavljali menologiji, u nje su se uvrštavale sve osobe koje su se isticale vrlinama, znanjem ili djelatnošću u službi Božjoj, službi bližnjega ili ustanova. Da se ne bi zlorabila riječ *sveti* pridržana papinskim odlukama, svima tim Božjim slugama pridavala se riječ *blaženi*. Neki su imali utjecaj jednak utjecaju slavnih svetaca, drugi su uživali mjestimično štovanje, mnogi nisu privlačili više nikakvu pažnju kao ni ličnosti uvrštene u martirologij prema literarnim tekstovima.

Potvrda štovanja

Da bi se odstranile zloporabe slabo izgrađene pobožnosti i pogreške neu-mjesnih sastavljača, ustanovljen je u XVII. st. postupak priznavanja štovanja. On se sastoji u ispitivanju načina štovanja osoba koje je narod častio, kojima je pridavan naziv *sveti* ili još češće *blaženi* a da se nitko nije brinuo da o tome obavijesti rimsku vlast. Ispitivanje se odnosilo na očitovanje pobožnosti, na slike i pripovijedanje. Sud je povoljan ako se ništa ne protivi vjeri, moralu i liturgijskim propisima.

Potvrđivanje štovanja bilo je mudro jamstvo pravovjernosti za iskazano štovanje. Ono nije davalo svecima ili blaženicima, čije je štovanje bilo odobreno, dodatni ugled. Stoga ne treba ga promatrati kao neki niži stupanj u slavljenju slugu Božjih. Ono jamči da je sluga Božji, takav kakav je prikazan, uzor, ali ono ne jamčuje točnost iznesenih činjenica u ime povijesne kritike, posebno ako su se činjenice zbile u davno vrijeme.

Tumačenje slika koje su umjetnici, često ne znajući kršćanska ikonografska pravila, naslikali u različitim sredinama nema uvijek dokaznu moć.

Baronijev rimski martirologij

Pri sastavljanju je rimskog martirologija Baronije uzeo kao osnovicu Uzuardov martirologij koji je nadopunio martirologijima do kojih je mogao doći, podacima koje je dobivao ponajviše iz Italije i povijesnim zbirkama koje je on veoma

dobro poznao. Martirologij je objavljen 1584. Baronije je popratio svoje izdanje komentarom u komu je označio izvore. Taj su komentar analizirali bolandisti 1940: *Martyrologium Romanum ad formam editionis typicae scholiis historicis instructum*.

Suvremeni sveti i blaženici

Proglašenja blaženim i svetim pridržana su poslije Tridentskog sabora Svetoj Stolici. Uvrštavanje u martirologij odlučeno je rubrikom: u rimski se martirologij uvršavaju *sveti* a ne blaženici.

ZAKLJUČAK

U svom današnjem obliku rimski je martirologij rezultat razvoja koji se odvija više od pet stotina godina. Kasniji se dodaci mogu prepoznati i razlučiti njihova povijesna vrijednost. Obavijesti zabilježene u vrijeme mučenika i napomene napisane iz iskustva Crkava dragocjena su i čak jedinstvena svjedočanstva. One dokazuju odnose među Crkvama i širenje štovanja svetaca. Prekratke da bi se u njima cjelovito opisao, povijesni i legendarni život i djelovanje svetaca, pohvale prizivaju u pamet koje je knjige o svecima oblikovala kršćanska tradicija. Upotrebljavanje nejasnih vrela razjašnjava izvjesne pogreške. Samovoljno označeni datumi i preciziranja izvedena iz mašte moraju upozoriti povjesničare na opasnost koju u sebi krije želja da se zadovolje čitatelji. Zamamljivo je izmisliti pojedino-
sti da bi se popunile praznine obavijesti ili ispunili prazni dani.

Jedno složeno znamenito djelo može pobuditi zanimanje stručnjaka, ali ne može zadovoljiti publiku u cjelini. Istraživanje martirologija, takvo kakvo je sada, ne vodi ničemu praktičnom, jer je uporaba pozitivnih podataka podvrgnuta kritici izvorâ. Za mnoge je čitatelje rimski martirologij knjiga sumnjivih obavijesti, dapače nepodnosivih. Posljednje obavijesti nisu najpogubnije jer uopće ne izlažu pogibli da ih netko prihvati, dok vjerojatne pogreške vuku u zabludu i tako prekidaju autentičnu tradiciju.

Hitnost potpune prerade rimskog martirologija pokazuje se dakle neminovnom.

Preveo: V. Kapitanović